

УДК 347.921

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v2.2024.7>*М. А. Покотинський**orcid.org/0000-0002-6391-3291**аспірант кафедри цивільного права та процесу
Державного податкового університету*

ПРАВА АВТОРА КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ ЯК ОБ'ЄКТ СУДОВОГО ЗАХИСТУ У ПОРЯДКУ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Актуальність теми. Дуалістична природа комп'ютерної програми, що являє собою як об'єкт авторського права, так і має ознаки об'єкта патентного права; здатність окремих комп'ютерних програм до самостійного продукування ринково значимих продуктів (штучний інтелект) зумовлюють істотні особливості правового регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку із ринковим обігом комп'ютерних програм. Недостатня увага до вказаних особливостей у науковій літературі у поєднанні зі схильністю окремих суддів до формалістичного підходу при розгляді відповідних судових справ перешкоджають ефективному захисту прав авторів комп'ютерних програм. Основою для подальшого розвитку національного законодавства, побудови ефективної системи захисту прав авторів комп'ютерних програм є систематизація наявних проблем захисту вказаних прав. Водночас, умовою здійснення такої систематизації постає узагальнення та визначення власне вказаних прав як об'єкта судового захисту.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Тематично найближчими є роботи щодо: сутності захисту авторського права на комп'ютерні програми [1], особливостей захисту вказаних прав у окремих сферах суспільних відносин, зокрема у сфері землеустрою [2], договірних механізмів захисту вказаних прав [3]. На комплексному рівні опрацьовано таку проблематику, як: права інтелектуальної власності як особливий об'єкт цивільно-правового захисту, що здійснюється судом [4], комп'ютерна програма як об'єкт правової охорони [5], права автора як об'єкт захисту в порядку цивільного судочинства [6]. Водночас, з моменту виконання вказаних комплексних досліджень сплив значний проміжок часу.

Метою роботи є надання характеристики прав автора комп'ютерної програми як об'єкта судового захисту у порядку цивільного судочинства, визначення на цій основі перспективних напрямів розвитку національного законодавства щодо побудови ефективної системи судового захисту прав авторів комп'ютерних програм.

Основний матеріал. У юридичній літературі використовуються поняття як «предмет судового

захисту», так і «об'єкт судового захисту». Оперують також поняттям «об'єкт права на судовий захист». Водночас, поняття «об'єкт судового захисту» та «об'єкт права на судовий захист» використовують як синоніми, під якими розуміються суб'єктивні права, свободи та законні інтереси, що підлягають захисту у порядку цивільного судочинства. Щодо ж предмету судового захисту, то він використовується у методологічному значенні, за його допомогою автор визначає об'єкт судового захисту [7, с. 98–118]. Таке розуміння вказаних термінів не викликає зауважень, оскільки відповідає їх загально філософській основі. Відмінності ж у їх змісті відображають різні сторони об'єкта судового захисту як явища (результату), на який спрямована поведінка суду та учасників судового процесу. Наприклад, приватна особа, звертаючись до суду, реалізує своє право на судовий захист, відповідно необхідно говорити про об'єкт права на судовий захист. З точки зору суду як носія державної влади варто говорити про об'єкт судового захисту як реалізації передбачених законом відповідних повноважень суду.

Права інтелектуальної власності на комп'ютерні програми як об'єкт судового захисту характеризуються приватно-правовою природою, з огляду на що у юридичній літературі слушно підкреслюється доцільність розгляду відповідних спорів про право із використанням саме цивільної процесуальної форми [4, с. 199], із такими її класичними рисами, як змагальність та процесуальна рівноправність сторін. У зв'язку із цим варто зауважити, що у порядку адміністративного судочинства сьогодні розглядаються справи про оскарження окремих актів органів влади у сфері інтелектуальної власності. Водночас, як слушно роз'яснив Верховний Суд, визначальними ознаками приватноправових відносин є юридична рівність та майнова самостійність їх учасників, наявність майнового чи немайнового особистого інтересу суб'єкта. Спір буде мати приватноправовий характер, якщо він зумовлений порушенням наявного приватного права певного суб'єкта, що підлягає захисту в спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових

відносин, навіть якщо до порушення приватного права призвели владні управлінські дії суб'єкта владних повноважень. Тому констатовано приватно-правову природу спору про визнання недійсними рішення про визнання знака добре відомим та наказу про затвердження такого рішення [8, с. 23].

За чинним законодавством, зокрема п. 26 ст. 1, ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX (далі – Закон «Про авторське право і суміжні права») [9] комп'ютерна програма розглядається як об'єкт авторського права. Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. № 3687-XII (далі – Закон «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі») [10] об'єктом винаходу, корисної моделі може бути зокрема, процес (спосіб). У юридичній літературі стверджується, що комп'ютерна програма як об'єкт права інтелектуальної власності є, з одного боку, кодом, а з іншого, характеризується певним функціональним призначенням та функціональними можливостями. У зв'язку із цим констатується дуалістична природа комп'ютерної програми та виділяються дві форми правової охорони комп'ютерних програм: через застосування авторського права та через застосування патентного права [11, с. 206–208].

У юридичній літературі вказується про певну обмеженість можливостей національної патентно-правової системи щодо захисту прав авторів комп'ютерних програм. Так, О.В. Іванюченко обґрунтовує необхідність виділення такого об'єкта права інтелектуальної власності, як винахід, пов'язаний з комп'ютерною програмою, а також опрацьовує проблематику надання патентно-правової охорони такому винаходу. За результатами опрацювання цієї проблематики дослідниця визначає окремі проблеми вказаної правової охорони, і серед них – обмеженість класичної моделі патентного права, що охоплює лише ті патенти, формула винаходу яких складається тільки з технічних ознак. Якщо така формула включає також математичні ознаки, то відповідно такий винахід не може отримати правової охорони. Вирішення цієї проблеми дослідниця вбачає у визнанні патентоздатними не тільки винаходів, формула яких складається тільки з технічних ознак, але й винаходів, що включають у себе як технічні, так і математичні ознаки. Висвітлюються конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, в тому числі – на рівні законів України [5, с. 192–193].

Попри вплив значного проміжку часу з моменту окреслення цієї проблеми, вона не отримала належної уваги у подальших науко-

вих розробках, законодавчі пропозиції дослідниці не отримали повноцінної реалізації. Таким чином, сьогодні відсутні чіткі та однозначні шляхи її вирішення. У судовій практиці немає усталеної позиції щодо можливості надання правового захисту правам автора комп'ютерної програми із використанням інституту винаходу або корисної моделі, натомість усталеним є сприйняття комп'ютерної програми як об'єкта авторського права [12]. Тому визначений О.В. Іванюченко напрям варто вважати перспективним напрямом розвитку судового захисту прав авторів комп'ютерних програм.

Тісно пов'язаною із суб'єктивним правом є категорія «законний інтерес». Так, у межах опрацювання проблематики правового режиму нау-хау В.В. Дмитренко вказує про подання позову стосовно не тільки прав особи, але й її законних інтересів [13, с. 214–215]. Б.В. Кирдан, за результатами опрацювання проблематики визначення сутності авторських прав як об'єкта судового захисту, вказує про охоплення законного інтересу автора змістом відповідного права автора: захист конкретного суб'єктивного авторського права опосередковує й захист конкретного законного інтересу автора. Як приклад нормативного закріплення законного інтересу, що не опосередковується суб'єктивним авторським правом дослідник наводить положення законодавства про авторське право і суміжні права, відповідно до яких обмеження майнових прав автора не повинні призводити до обмеження його законних інтересів. Водночас, прикладів конкретних законних інтересів дослідник не наводить [6, с. 45].

У подібному розумінні використовується категорія «законний інтерес» і у судовій практиці. Так, відмовляючи у задоволенні позову, суд констатував про відсутність порушень не тільки суб'єктивних прав позивача, але й його законних інтересів та свобод [14]. Законний інтерес у його самостійному контексті розглядається судами як прагнення позивача до реалізації свого суб'єктивного права [15], або до отримання захисту цього права [16]. Таким чином, варто погодитись із Б.В. Кирдан, що захист суб'єктивного права автора означає й захист його законного інтересу. Отже, захист законних інтересів автора комп'ютерної програми означає захист відповідних прав автора. Чинне законодавство виділяє доволі значний перелік прав автора комп'ютерної програми.

Відповідно до ст. 11 Закону «Про авторське право і суміжні права» виділяються особисті немайнові права автора: вимагати визнання свого авторства; забороняти згадування свого імені при використанні твору у разі бажання

автора залишитись анонімним та деякі інші права. Відповідно до ст. 12 вказаного Закону виділяються майнові права інтелектуальної власності на твір: використовувати твір; дозволяти та забороняти іншим особами використання твору; на справедливу винагороду за використання твору.

У юридичній літературі окремими авторами виділяються спеціальні авторські права, що стосуються переважно, творів образотворчого мистецтва: право автора на отримання винагороди у розмірі п'яти відсотків від вартості твору за кожний його продаж, що йде за першим продажем, здійсненим автором (право слідування); право автора на доступ до свого твору, який передано іншій особі, з метою подальшого використання для відтворення [6, с. 50–52]. Наділення автора відповідними правами обумовлене правовою природою таких об'єктів авторського права, як твір образотворчого мистецтва.

Відповідно до ч. 8 ст. 33 Закону «Про авторське право і суміжні права» передбачено виключне право суб'єкта права *sue generis* надавати іншим особам дозвіл на використання неоригінального об'єкта, створеного комп'ютерною програмою. Водночас, вказане право за своєю сутністю є подібним до майнових прав автора комп'ютерної програми, оскільки його зміст визначається відповідно до положень статті 12 Закону «Про авторське право і суміжні права» (ч. 4 ст. 33 вказаного Закону). Таким чином, немає підстав розглядати права *sue generis* як спеціальну групу прав авторів комп'ютерних програм, а варто їх досліджувати у складі майнових прав автора.

Сьогодні активно обговорюється проблема функціонування патентного суду як спеціалізованого судового органу із розгляду справ, що виникають з патентних спорів. Наголошується на доцільності поширення юрисдикції таких судів не тільки щодо патентних спорів, а й стосовно усіх справ, що виникають з правовідносин інтелектуальної власності [4, с. 199].

Такі наукові позиції отримали певне практичне втілення. Так, ще у 2017 році було законодавчо визначено правовий статус Вищого суду з питань інтелектуальної власності. Проектом Закону України про Вищий суд з питань інтелектуальної власності № 6487 від 29.12.2021 р. [17] внесено значні зміни щодо визначення правового статусу зазначеного суду. Водночас, відповідний Закон України досі не прийнято. Наразі Вищий суд з питань інтелектуальної власності не працює з огляду на тривале не функціонування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя, що здійснюють кадрове забезпечення цього суду [18].

Особливостями судового розгляду справ щодо захисту прав інтелектуальної власності загалом та захисту прав авторів комп'ютерних програм зокрема можна визначити: широке використання спеціальних знань (проведення судової експертизи), перспективність використання у цій сфері альтернативних способів вирішення спору (арбітраж, медіація тощо), врахування судом специфічних положень чинного законодавства (презумпцій, особливих правових режимів окремих об'єктів права інтелектуальної власності), широке застосування міжнародного законодавства. Мова йде не тільки про основні міжнародні договори, такі як Бернська конвенція від 24.07.1971 р. [19] тощо, але й акти, що не мають юридичної сили на території України, але мають істотне значення для судового тлумачення законодавства у сфері інтелектуальної власності, зокрема – Директив Європейського парламенту та Ради (наприклад, Directive 2009/24/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs [20]).

В умовах воєнного стану питання ефективного захисту прав інтелектуальної власності набуває особливої актуальності: необхідність ефективної охорони прав розробників комп'ютерних програм, що використовуються у оборонній сфері; забезпечення технологічного та інноваційного розвитку України як запорука її обороноздатності, у першу чергу через створення ефективних засобів, процедур реалізації та захисту прав суб'єктів права інтелектуальної власності. У зв'язку із цим національне законодавство зазнало істотних змін: початок роботи Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій; зупинено дію строків щодо вчинення дій із охорони прав інтелектуальної власності, а також набуття прав; зменшено розмір окремих зборів за вчинення дій щодо охорони прав інтелектуальної власності тощо [21]. Тому, безумовно підтримуючи ідею щодо запровадження спеціалізованого судового органу у сфері інтелектуальної власності, необхідно наголосити про термінову необхідність забезпечення функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності, визначення процесуальної форми розгляду ним відповідних спорів.

Проведене дослідження надає підстави для таких **висновків**.

Права автора комп'ютерної програми як об'єкт судового захисту у порядку цивільного судочинства являють собою офіційно визнані можливості автора комп'ютерної програми, які можуть бути об'єктом судового захисту (судової діяльності) у порядку цивільного судочинства.

Приватно-правова природа авторів комп'ютерних програм диктує необхідність подаль-

шого розвитку процесуальної форми розгляду відповідних спорів як виключно приватно-правової (розгляд таких справ виключно у порядку цивільного або господарського судочинства).

Суб'єктивне право автора комп'ютерної програми як об'єкт судового захисту охоплює собою й законний інтерес автора. Винятком є законний інтерес автора щодо отримання захисту своїх прав.

Права *sue generis* варто розглядати у складі майнових прав автора комп'ютерної програми.

Перспективний напрям розвитку судового захисту прав авторів комп'ютерних програм обумовлений наданням комп'ютерній програмі правового захисту не тільки як об'єкту авторського права, але й як винаходу та корисній моделі. Для цього національна модель патентного права має охоплювати винаходи та корисні моделі, що включають до своєї формули математичні ознаки, а не тільки технічні.

Важливою умовою побудови ефективної системи захисту прав авторів комп'ютерних програм є забезпечення функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Література

1. Зеров К. Захист авторського права на комп'ютерні програми. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 6. С. 5–14. URL: <https://issuu.com/constantinezerov/docs/5-14> (дата звернення: 09.05.2024 р.).
2. Потіп М.М. Судовий захист авторського права на комп'ютерні програми у сфері землеустрою: вітчизняний та міжнародний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 5. С. 34–44. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2022/6.pdf (дата звернення: 09.05.2024 р.).
3. Поливач Є.Ю. Договірні механізми захисту особистих майнових прав творців комп'ютерних програм. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 101–104. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2021/24.pdf (дата звернення: 09.05.2024 р.).
4. Данилюк А.І. Цивільно-правовий захист суб'єктивних цивільних прав інтелектуальної власності судом: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. Київ, 2016. 256 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0416U004349/> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
5. Іванюченко О.В. Патентно-правова охорона винаходу, пов'язаного з комп'ютерною програмою: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2014. 250 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0414U004457/> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
6. Кирдан Б.В. Захист прав автора у порядку цивільного судочинства: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2017. 211 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0417U002881/> (дата звернення: 16.04.2024 р.).
7. Сидоренко М.В. Судовий захист цивільного права та інтересу як загальна засада цивільного законодавства України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2012. 232 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0412U001673/> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
8. Огляд практики Верховного Суду у справах щодо захисту прав інтелектуальної власності (окремі питання). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/intel_vlasnist_27_05_2021.pdf (дата звернення: 09.05.2024 р.).
9. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 01.12.2023 – 2023 р., № 57, стор. 2, стаття 166.
10. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. № 3687-XII Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 15.02.1994 – 1994 р., № 7, стаття 32.
11. Ходош А.В. Режим правової охорони комп'ютерних програм: національний та міжнародний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 205–208. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/46.pdf (дата звернення: 18.04.2024 р.).
12. Постанова Київського апеляційного суду від 05.02.2024 р. у справі №361/4450/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117374053> (дата звернення: 16.04.2024 р.).
13. Дмитренко В.В. Правовий режим ноу-хау: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. Київ, 2019. 276 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0419U004847/> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
14. Рішення Голосіївського суду м. Києва від 16.09.2013 р. у справі № 752/6963/13-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/33659659> (дата звернення: 16.04.2024 р.).
15. Рішення господарського суду Дніпропетровської області від 01.02.2011 р. у справі № 2/265-10. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/13670252> (дата звернення: 16.04.2024 р.).
16. Рішення Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 03.05.2023 р. у справі № 331/415/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110897178> (дата звернення: 16.04.2024 р.).
17. Проект Закону України про Вищий суд з питань інтелектуальної власності № 6487 від 29.12.2021 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1516608/> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
18. За яких умов запрацює Вищий суд з питань інтелектуальної власності: голова КГС ВС Лариса Рогач взяла участь в експертному обговоренні. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1516608/> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
19. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. Офіційний вісник України офіційне видання від 18.10.2007 – 2007 р., № 75, стор. 173, стаття 2809, код акта 41116/2007.
20. Directive 2009/24/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the legal protection of computer programs. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/24/oj> (дата звернення: 01.05.2024 р.).
21. Борисенко В. Що змінилося в регулюванні права інтелектуальної власності під час війни. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/223120_shchozmnilosya-v-regulyuvann-prava-ntelektualno-vlasnostpd-chas-vyni (дата звернення: 01.05.2024 р.).

Анотація

Покотинський М. А. Права автора комп'ютерної програми як об'єкт судового захисту у порядку цивільного судочинства. – Стаття.

Стаття присвячена наданню характеристики прав автора комп'ютерної програми як об'єкта судового захисту у порядку цивільного судочинства, визначенню на цій основі перспективних напрямів розвитку національного законодавства щодо побудови ефективної системи судового захисту прав авторів комп'ютерних програм. Опрацьовано роботи щодо: сутності захисту авторського права на комп'ютерні програми, особливостей захисту вказаних прав у окремих сферах суспільних відносин, зокрема у сфері землеустрою, договірних механізмів захисту вказаних прав. Опрацьовано комплексні дослідження з проблематики, як: права інтелектуальної власності як особливий об'єкт цивільно-правового захисту, що здійснюється судом, комп'ютерна програма як об'єкт правової охорони, права автора як об'єкт захисту в порядку цивільного судочинства. Визначено, що права автора комп'ютерної програми як об'єкт судового захисту у порядку цивільного судочинства являють собою офіційно визнані можливості автора комп'ютерної програми, які можуть бути об'єктом судового захисту (судової діяльності) у порядку цивільного судочинства. Обґрунтовано, що приватно-правова природа авторів комп'ютерних програм диктує необхідність подальшого розвитку процесуальної форми розгляду відповідних спорів як виключно приватно-правової (розгляд таких справ виключно у порядку цивільного або господарського судочинства). Визначено, що перспективний напрям розвитку судового захисту прав авторів комп'ютерних програм обумовлений наданням комп'ютерній програмі правового захисту не тільки як об'єкту авторського права, але й як винаходу та корисній моделі. Для цього національна модель патентного права має охоплювати винаходи та корисні моделі, що включають до своєї формули математичні ознаки, а не тільки технічні. Стверджується, що важливою умовою побудови ефективної системи захисту прав авторів комп'ютерних програм є забезпечення функціонування Вищого суду з питань інтелектуальної власності.

Ключові слова: автор комп'ютерної програми, авторське право, комп'ютерна програма, судовий захист, об'єкт судового захисту, цивільне судочинство.

Summary

Pokotyński M. A. Rights of the author of a computer program as an object of judicial protection in civil jurisdiction. – Article.

The article is devoted to providing a characterization of the rights of the author of a computer program as an object of judicial protection in the order of civil proceedings, determining on this basis promising directions for the development of national legislation regarding the construction of an effective system of judicial protection of the rights of authors of computer programs. Works have been elaborated on: the essence of copyright protection for computer programs, features of the protection of these rights in certain spheres of social relations, in particular in the field of land management, contractual mechanisms for the protection of these rights. Comprehensive studies on issues such as: intellectual property rights as a special object of civil legal protection carried out by the court, computer program as an object of legal protection, author's rights as an object of protection in civil proceedings have been elaborated. It was determined that the rights of the author of a computer program as an object of legal protection in civil proceedings represent officially recognized capabilities of the author of a computer program that can be the object of legal protection (judicial activity) in civil proceedings. It is well-founded that the private-law nature of the authors of computer programs dictates the need for further development of the procedural form of consideration of relevant disputes as exclusively private-law (consideration of such cases exclusively in the order of civil or economic proceedings). It was determined that the promising direction of the development of legal protection of the rights of authors of computer programs is due to the provision of legal protection to the computer program not only as an object of copyright, but also as an invention and a useful model. For this, the national model of patent law should cover inventions and utility models that include mathematical features in their formula, not just technical ones. It is argued that an important condition for building an effective system of protection of the rights of authors of computer programs is to ensure the functioning of the High Court on Intellectual Property.

Key words: author of a computer program, copyright, computer program, legal protection, object of legal protection, civil proceedings.